VÝSKUMNÝ ÚSTAV DETSKEJ PSYCHOLÓGIE A PATOPSYCHOLÓGIE

ŠTANDARDY NÁRODNÝ PROJEKT

Skúsenosť multidisciplinárneho prístupu

v rámci pedagogickej a poradenskej praxe

Pásmo intelektového podpriemeru

Zarámcovanie

ZARIADENIE/A	poradenské zariadenie
MULTIDISCIPLINÁRNA SPOLUPRÁCA	psychológ, klinický psychológ, pedopsychiater, triedny učiteľ, rehoľná sestra na doučovanie
VEKOVÁ KATEGÓRIA	2. stupeň ZŠ
TÉMA	Odborná starostlivosť o dieťa s mentálnou subnormou
DÁTUM	7/2020

Tento projekt sa realizuje vďaka podpore z Európskeho sociálneho fondu a Európskeho fondu regionálneho rozvoja v rámci Operačného programu Ľudské zdroje.

EURÓPSKA ÚNIA Európsky sociálny fond Európsky fond regionálneho rozvoja

OPERAČNÝ PROGRAM ĽUDSKÉ ZDROJE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVA, VEDY, VÝSKUMU A ŠPORTU SLOVENSKEJ REPUBLIKY

www.esf.gov.sk
www.minedu.sk

Anotácia

Žofia je 14-ročným dievčaťom, v dlhodobej starostlivosti poradenského zariadenia je od 8 rokov veku pre vzdelávacie ťažkosti. Opakovanými vyšetreniami jej bol potvrdený kognitívny profil v pásme podpriemeru (podľa Dočkala, 2016), tzn. v hraničnom pásme – výrazný stupeň podľa staršie zaužívanej terminológie. Prideleným psychológom bola pre svoje odhodlanie dobre sa učiť označená ako „nezdolná“. Má dvoch starších súrodencov, ktorí navštevovali špeciálnu ZŠ. Žofia sa rozhodla, že ju zo ZŠ nikto na špeciálnu školu nedostane.

Zadefinovanie ťažkosti klienta

Do poradenského zariadenia sa dostala na odporúčanie pediatričky v 2. ročníku ZŠ. Tá sa domnievala, že Žofia je nadmerná trémistka, a preto v škole nepodá požadovaný výkon.

Rodinná anamnéza:
Pochádza z úplnej rodiny, rodičia majú základné vzdelanie, otec príležitostný etylik, na rodinnom dianí sa podieľa minimálne. Matka jednoduchá, nábožensky založená žena, vykrývajúca všetky nároky rodiny. Žijú na dedine vzdialenej cca 20 km od mesta v staršom, schátralejšom dome vykurovanom kachľami. Starší chlapci (16, 18) sa učia v odbornom učilišti – trojročný učebný odbor záhradníctvo. Rodina veriaca, čistotná, otec si privyrába murárskymi fuškami, matka je nezamestnaná. Poberá príspevok na synov, vysvetlila, že preto sa môže zamestnať len na 4 hodiny denne. To sa jej však doposiaľ nepodarilo. Každé ráno cestuje s chlapcami do mesta a počká na ich prestup do školy na prímestský autobus. Kým sa vrátia, zvykne sa túlať po meste. Finančne sa jej neoplatí ísť domov. V lete to zvláda prechádzkami po vonku, v zime sa zvykne uchýliť do nákupných centier. Matka trpí viacerými neurologickými, cievnymi a ortopedickými diagnózami. Uvedené plánuje riešiť v zmysle nároku na invalidný dôchodok, keď „bude na to čas“. Rodina sa snaží vypomôcť si prácami na záhrade – dopestuje si mnohé produkty a vymieňa ich so susedmi.

Osobná anamnéza:
Žofia bola prematúrnym dieťaťom s nízkou pôrodnou hmotnosťou, raný psychomotorický i rečový vývin udávaný v norme. Scholarita – do MŠ nastúpila od 4 rokov veku, bola skôr utiahnutá, mala odklad začiatku plnenia povinnej školskej dochádzky o jeden rok (daný v inom poradenskom zariadení). Psychológ nemá o tom záznam, no matka ako dôvod odkladu uvádza, že bola drobná (fyzická nezrelosť). Po nastúpení do ZŠ sa čoskoro objavili ranné plače a nevoľnosti. Matka i pani učiteľka to pripisovali privykacej fáze a zžívaniu sa so školou. Na zvýšenú plačlivosť vo vzťahu k škole upozornila v 2. ročníku pediatrička. Aktuálne je Žofia v 7. ročníku, učí sa 3 – 4 hodiny denne, s prestávkami, so značným fyzickým vypätím. Keď bola na 1. stupni, učievala sa s ňou matka. Teraz jej – na podnet pána farára – s učením pravidelne vypomáha rehoľná sestra, ktorá má pedagogické vzdelanie.

Koordinácia klienta – vstup do multidisciplinárnej spolupráce

Dieťa bolo pridelené psychológovi náhodnou voľbou. Zhodou okolností išlo o nábožensky profilovaného psychológa. Určité otázky matky v súvislosti s vierou či iným pohľadom na život mu boli blízke. Psychológ poznal spomínanú faru i farára, čo taktiež uľahčovalo kontakt s rodinou.

Diagnostická fáza

Vstupné vyšetrenie avizovala v 8 rokoch (2. ročník) dieťaťa pediatrička a následne pedopsychiatrička. Tá Žofiu vzhľadom na úzkostné prejavy v súvislosti so školou preliečila (Lucetam, Prothiaden). Odoslala ju na vzdelávacie a terapeutické doriešenie do poradenského zariadenia a ku klinickému psychológovi.

Z pedagogickej charakteristiky pani učiteľky triednej vyberáme – začleňovala sa veľmi pomaly a asi ani doteraz nie je začlenená, jej problémom je bojazlivosť a uzavretosť, je nesmelá, málo komunikuje, len pozoruje hru a čaká, kým ju deti vyzvú, aby sa išla s nimi hrať. Potrebuje povzbudiť snáď vo všetkom. Málo rozpráva, so slabšou slovnou zásobou, rada ale počúva, možno preto ju deti majú rady a neodmietajú ju. Ocení záujem dospelej osoby, ale len sa milo usmieva, kontakt s dospelým sama neiniciuje. Pri odpovedi, ak si nie je istá, treba ju povzbudiť a zadávať pomocné otázky. Čítanie je na dobrej úrovni, no bez porozumenia, nevie dej prerozprávať. Jej písmo je úhľadné, prepis aj odpis textu zväčša bezchybný, v matematike dobre rieši, ak ide o automatizmy a ak má k tomu názorný výklad. Pri preladení na iné učivo sa rozplače. Mrzí ju, ak ostatní chápu učivo rýchlejšie ako ona. Pri horšej známke plače tiež. Nie veľmi, len tak pre seba. Naučila sa učiteľku požiadať vetou: „Pomôžeš mi?“ Rada a pekne kreslí. Cez prestávky ticho sedí na svojom mieste a je desiatu. Nikdy sa nezapája do hádok a šarvátok detí, nikdy sa nepridá na niekoho stranu, nemá svoj názor.

Žofia má úlohy spravené, vypracúva si ich sama či pod dohľadom rehoľnej sestry. Pri udávanej dĺžke domácej prípravy na vyučovanie by pani učiteľka očakávala kvalitnejší výkon.

Prejavy počas vyšetrenia – Žofia bola napriek odkladu školskej dochádzky fyzicky menším dievčaťom, úzkostnejšia, napätie odbúravala postupne, a to nadmerným rozprávaním a komentovaním, prítomné boli jemné tikové prejavy (oblizovanie pier). Tiky ustupujú pri projektívnych technikách, dokonca pri kreslení sú pozorované len minimálne. Rečovo čistý prejav s dysgramatizmami, dialektom.

Použité metodiky

Kresba – v úvode vyšetrenia bola kresba použitá na nadviazanie kontaktu. Psychológovi len potvrdila, že si Žofia neverí („dala som moc krátke nohy, tu som sa pomýlila, neviem pekne kresliť...“). Na konci vyšetrenia si sama vyžiadala kresliť, v *spontánnej kresbe* produkovala motívy psíkov a pôsobila už uvoľnenejšie.

WISC-III^{sk} dokladovalo kognitívny profil v pásme podpriemeru (podľa Dočkala, 2016), ***farebné progresívne matice*** vykazovali pásmo nižšieho priemeru (podľa Dočkala, 2016). Riešila ich veľmi dlho, dávala si na výsledku záležať. Čítacie schopnosti orientačne zmapovala ***Matějčekova čítacia skúška.*** Paradoxne čítací kvocient výrazne predstihoval ten intelektový. Žofia čítala rada, väčšinou knihy o zvieratách, len sa ťažšie rozpamätávala na obsah prečítaného textu. ***Orientačný diktát*** napísala primerane veku. Písmo bolo menšie a úhľadné, chyby typu občasného chýbania mäkčeňov. ***Skúška laterality*** potvrdila nevyhranenú dominanciu ruky, inak píše ľavou, oko ľavé.

Spontánnu kresbu zameriavala monotematicky na psíkov. Psíci boli farební a veselí, nakreslila ich na celú stranu. Kresbu okomentovala – preto kreslí psíkov, lebo ich má rada, a keď vyrastie, bude veterinárnou lekárkou.

Meiliho pamäťová skúška dokladovala bezprostrednú zrakovú pamäť ako ľahko podpriemernú, sluchovú až ako defektnú.

Záver z vyšetrenia – poruchy učenia sekundárneho charakteru – na báze celkového oslabenia výkonových schopností. Žiačka pracuje v rámci i nad rámec svojich schopností. Trívium má osvojené primerane – z titulu

úzkej spolupráce pani učiteľky a matky. Problémy so vštepivosťou do pamäte, zapamätaním, reprodukciou, úzkostnejšie prežívanie pravdepodobne na báze uvedeného.

Druhé vyšetrenie realizované v 11 rokoch (4. ročník) – z dôvodu žiadosti školy o vzdelávanie formou školskej integrácie, odosiela tiež pedopsychiatrička kvôli zlyhávaniu v škole (známky síce 2 – 3, ale s nadmerným úsilím).

Z pedagogickej charakteristiky pani učiteľky triednej vyberáme – Žofia je prospechovo na dvojky, trojky, plače za horšie známky, ako učiteľka ju pritom hodnotím zmierlivo a oceňujem jej snahu, v podstate na ňu sedí obsah prvej pedagogickej charakteristiky.

Prejavy počas vyšetrenia a závery – tikové prejavy už nepreukazné, reč síce čistá, no problematická výbavnosť slov, zárazy, poradenský diktát napíše so 4 chybami, čítanie s podobným výsledkom, dokonca zlepšené je aj čítanie s porozumením. Psychológom bolo odporučené, aby sa doma učili kratšie a intenzívnejšie, aj keby išla dolu so známkami. Psychológ sa domnieval, že negativizmus uvádzaný matkou i pedopsychiatričkou mohol prameniť z preťaženia. V škole odporučil vyžadovať len gro učiva, dopriať zvýšenú časovú dotáciu a pri skúšaní zadávať pomocné otázky. Diagnosticky znovu potvrdil sekundárne poruchy učenia – na báze všeobecnejšieho oslabenia výkonových schopností.

Použité metodiky

Woodcock-Johnson potvrdzuje pásmo podpriemeru (podľa Dočkala, 2016).
V kresbe začarovanej rodiny vníma otca ako zajaca, jemnú subtílnu matku ako leva, pod ktorým sa skrýva ona, malý psík a dvaja súrodenci sú povedľa stojace koníky. Aj ***spontána kresba*** je obsahovo a formálne bohatá – najskôr sa zobrazí ona, potom dvaja súrodenci podľa výšky, mama je najvyššia, otec je vpravo a takmer vyčnieva z papiera. Je menší od matky (hoci v skutočnosti to tak nie je), za rodinou sa črtá čerešňový sad, ktorý rodina obhospodaruje.
Nedokončené vety predstavujú pre Žofiu problém. Vie prečítať ich zadanie, dokonca sa pri čítaní nepomýli, no nevie, čo má doplniť. O matke a pani učiteľke svorne doplní, že sú dobré, a otec je ... taký. Na psychológovu otázku, čo myslela tým „taký“, len mykne ramenom. Ostatné nedokončené vety nedoplní vôbec.
Posledné vyšetrenie realizované v 14 rokoch (7. ročník) – paradoxne bola vyšetrená na žiadosť matky z dôvodu rediagnostiky profilu intelektových schopností. Matka chcela vyšetrenie profesijnej orientácie dcéry z titulu vlastného záujmu. Obávala sa preradenia dcéry do špeciálnej školy, hoci známky na vysvedčení tomu ani zďaleka nenasvedčovali (tri trojky – MAT, FYZ, ANJ). Matke psychológ dlhodobo vysvetľoval, že pri možnostiach Žofie je priemerný prospech obdivuhodný a zmenu školy nenaznačujúci. Matka na Žofiu nikdy netlačila, dobré známky odrážali Žofiino odhodlanie a každodenný dril.

Použité metodiky

Warteggov projektívny test odrážal prvky simplexnejšieho výkonu, Žofia graficky produkovala skôr ordinárne odpovede. Realizácia testu imponovala na introvertné osobnostné ladenie, výkonovo zameranú osobu, s problematickým syntetizovaním záverov, bez prvkov agresivity.

Nedokončené vety vyplnila tentoraz už celé, napr. dieťa je v rodine ... dobré; môj brat ... je dobrý; otcovia ... si vymýšľajú; keby náš otec ... bol dobrý; mamička je väčšinou ... dobrá; môj učiteľ ... je dobrý; som dosť šikovná ... aby som sa posnažila na jednotky; keď myslím na školu ... je mi niekedy zle; bola by som šťastná ... keby som sa vedela hneď naučiť; keď budem staršia ... budem lepšie rozmýšľať; keby som mala ... jednotky; keď vyrastiem ... budem zverolekárka.

Poradenská fáza

Poradenská práca bola zameraná **na výchovné prístupy k dieťaťu**, realizovaná s matkou a tiež častými telefonickými konzultáciami s pani učiteľkou z 1. – 4. ročníka. Tá nad Žofiou držala ochrannú ruku i na druhom stupni. Vtedy psychológ telefonicky komunikoval aj s rehoľnou sestrou – zároveň pani učiteľkou, ktorá Žofiu doučovala.
Keďže bola Žofia od začiatku jednostranne zameraná na mimoriadny školský výkon, psychológ sa v poradenských stretnutiach zameriaval na jej postupné **zžívanie sa s reálnymi možnosťami.** Žofia nedisponovala intelektovou výbavou, pri ktorej by sa mohla učiť na želané jednotky. Psychológ sa jej spýtal, čo je pre ňu okrem jednotiek dôležité, ona odpovedala „nejsť na špeciálnu školu“. Opakovane jej vysvetľoval, že jej to nehrozí. U jej bratov šlo o inú situáciu – obom bol odporučený prestup na špeciálnu školu až po opakovaní prvého ročníka, a to po viacnásobnej psychologickej diagnostike. Psychológ ju povzbudzoval, že ona predsa zvládla nielen prvý stupeň, ale je už na druhom a má skvelé vysvedčenie – dvojky a trojky. Na to, aby zostala v ZŠ, nepotrebuje mať jednotky.

Psychológ potreboval nájsť Žofii náhradu za „školskú podvýkonovosť“. Odporúčal nejakú **nevýkonovú aktivitu, ktorá by ju bavila a robila jej radosť.** Začala chodiť na výtvarnú, išlo o krúžok zadarmo, organizovaný farou. Navštevovala ho rada, lebo nikto od nej nechcel žiaden výkon. Ani ona sama.

Terapeutická fáza – rehabilitačná fáza

Žofia sa v 4. ročníku na návrh psychológa zúčastnila na skupinových stretnutiach detí s úzkostnejším prežívaním. Išlo o desať stretnutí raz za týždeň v sýtení jednej hodiny. Rodičom bolo venované samostatné úvodné a záverečné stretnutie, s individuálnymi konzultáciami a spätnou väzbou v závere.

Zo záznamov lektorov skupiny – Žofia bola pasívne podrobivá, neaktívna, nadmerne úzkostná, lektori posilňovali silné stránky – výtvarná, občas bola neorientovaná v kontexte a dianí skupiny, v prípade postupujúceho zlyhávania v škole bude potrebná rediagnostika intelektu, potrebné povzbudzovať sebavedomie. Na skupine utiahnutá, okrajovo spolupracujúca, komunikácia vynútená, na skupine sa zúčastňovala rada, pravidelne, ale skôr ako pozorovateľka.

Kariérové poradenstvo

Ďalšou výzvou pre psychológa bolo po „túžbe po čistých jednotkách“ vysvetliť Žofii, že štúdium veterinárneho lekárstva na VŠ je mimoriadne náročné. Ak Žofia už teraz pri učení plače a neučí sa rada, resp. učí sa len pre známky a aby zostala na ZŠ, veterina by bola pre ňu mimoriadne náročná. Žofia spočiatku oponovala, že keď si zlepší známky na jednotky, má na to stať sa lekárkou. A bude sa učiť pokojne aj šesť hodín denne.

Je zložité simplexnejšiemu dieťaťu vysvetliť, že má (ako každý z nás v inom ohľade) svoje limity. O to viac, ak by si to pre svoju maximálne vynaloženú snahu zaslúžilo. Psychológ sa Žofie spýtal, čím iným by okrem veterinárnej lekárky chcela byť. Dala očakávanú odpoveď, že nikdy nechcela byť ničím iným, nad iným odborom zatiaľ nerozmýšľala. Psychológ ju teda upriamil na fakt, že mama ju vždy chválila za to, ako jej vypomáha v záhrade. Navrhol jej, že keď má takéto vlohy, či by sa nechcela stať záhradníčkou. Na to sa Žofia rozplakala s komentárom, že veď nemá až také zlé známky, aby skončila na špeciálnej škole, ako jej bratia. Psychológ jej vysvetlil, že existujú aj 3-ročné záhradnícke školy, ktoré nie sú odborným učilišťom, aké navštevujú jej bratia. Žofia si nakoniec situáciu nechala vysvetliť. Podstatné bolo, že ju nikto neposielal na „osobitnú“.

A tak sa psychológ na spoločnom sedení so Žofiou a jej mamou dohodli, že v 9. ročníku si podá prihlášku na 3-ročný učebný odbor bežnej strednej školy. Žofii sa odbor záhradník na SOŠ agrotechnická pozdával.

Multidisciplinárna spolupráca

Odborníci mimo rezortu, ktorí s dieťaťom pracovali: pediater (prvotná diagnostika, nasmerovanie), pedopsychiater (medikácia), klinický psychológ (terapia úzkostnosti), doučujúci pedagóg – rehoľná sestra.

Odporúčania, návrhy na zlepšenie a inovácie

- Je žiaduce, ak psychológ okrem výsledkov psychologického vyšetrenia má vopred k dispozícii aj pedagogickú charakteristiku. Býva pre neho často veľmi cenným nástrojom. V prípade Žofie bolo z pedagogickej charakteristiky jasné, že má učiteľku, ktorá ju dobre poznala.

- Psychológ v 4. ročníku neodobril škole návrh na školskú integráciu žiačky, lebo bol presvedčený, že na ňu z titulu porúch učenia nemá nárok. Vlastnou praxou však zistil, že ju mohol integrovať na báze zdravotného oslabenia – psychiatrickej diagnózy – anxiózne osobnostné ladenie. Uvedené je však diskutabilné. Ak by Žofia prijala horšie známky a nestresovala sa kvôli nim, integrácia by nebola potrebná. Anxiozita nastúpila ako sekundárny znak jej vlastného tlaku na výkon.

- Diagnostiku intelektu si možno sekundárne orientačne potvrdiť i metodikou nedokončených viet. Deti s kognitívnym profilom v pásme podpriemeru (podľa Dočkala, 2016) často v odpovediach perseverujú (napr. otcovia sú ... dobrí; pani učiteľka ... je dobrá). Ich slovná zásoba je sploštená. Treba ich však odlíšiť od klienta v odpore či vo vývinovom štádiu puberty. Obe tieto skupiny tiež zvyknú perseverovať, ale s ironizujúcim či provokatívnym podtónom (napr. otcovia sú ... šialení; pani učiteľka ... je šialená).

- Pri zaraďovaní detí v pásme podpriemeru (podľa Dočkala, 2016) do skupinových stretnutí je treba pamätať na to, že sa nebudú do skupiny zapájať štandardným spôsobom. Zväčša budú len tichí pozorovatelia. Na druhej strane – aj skupina je len malá vzorka klasickej triedy, na ktorej vieme využiť dynamiku skupinového fungovania so všetkými jej členmi a aplikovať ju na situácie bežného života.

Doplňujúce informácie

Deti s kognitívnymi schopnosťami v pásme podpriemeru (podľa Dočkala, 2016) bez výraznej stimulácie okolia (rodina, pedagóg, ...) končia na prospechu dostatočný alebo opakujú ročníky. Žofia to nevzdala aj vďaka svojej mame a jej láskavému prístupu. Mama bola totiž v detstve svojimi rodičmi za známky bitá. Rozhodla sa, že ona svoje deti kvôli známkam biť nebude. Žofia mala po kom zdediť nezdolnosť, aj keď v inom ohľade.

Špecializované triedy (bývalé „vyrovnávačky“) sú jednou z možností, ako krátkodobo pomôcť deťom zaostávajúcim v učive. V takejto triede môže učiť klasická učiteľka, zriaďuje sa pre najmenej štyroch a najviac ôsmich žiakov z jedného alebo miešaných ročníkov. Formálne v správach z vyšetrení špecializované triedy zvykneme odporúčať, no v skutočnosti nebývajú otvárané z finančných dôvodov.

VÝSKUMNÝ ÚSTAV
DETSKEJ PSYCHOLÓGIE
A PATOPSYCHOLÓGIE

ŠTANDARDY
NÁRODNÝ PROJEKT

Štandardizáciou systému poradenstva a prevencie
k inklúzii a úspešnosti na trhu práce